

УДК 338.246

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА ЯК ЗАПОРУКА ПОСТУПАЛЬНОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

О. Лисюк, к. е. н., доцент

ORCID ID: 0000-0001-5121-359X

Львівський національний університет природокористування

Л. Балаш, к. е. н., доцент

ORCID ID: 0000-0002-5950-5236

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

© О. Лисюк, Л. Балаш, 2023

<https://doi.org/10.31734/agragecon2023.01-02.132>

Лисюк О., Балаш Л. Підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва як запорука поступального розвитку аграрного сектору економіки

Розвиток і підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва впливає на загальний обсяг виробництва продукції аграрного сектору економіки. Виробництво експортоорієнтованої продукції, зокрема зернових культур, є поширеною практикою серед сільськогосподарських підприємств України. Ці культури популярні на світовому ринку. Україна має природні умови і родючі ґрунти для їх вирощування, що дає змогу підприємствам ефективно конкурувати на зовнішніх ринках.

Проте воєнний стан в Україні значно ускладнює ситуацію в сільському господарстві і відображається на рівні ефективності виробництва продукції рослинництва. Воєнні дії призводять до пошкодження або знищення сільськогосподарської інфраструктури, ускладнюють транспортування врожаю, доступ до ресурсів і послуг, які необхідні для ефективного виробництва.

Однак на територіях України, що не постраждали від бойових дій, сільськогосподарські підприємства можуть продовжувати свою діяльність і сподіватися на ефективну роботу. Збереження матеріально-технічної бази та кадрового потенціалу дає змогу виробляти продукцію рослинництва з використанням наявних ресурсів і технологій.

Забезпечити ефективне виробництво продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах можна за умови раціонального поєднання чинників виробництва. Ефективне використання земельних ресурсів – ключовий елемент успішного виробництва продукції рослинництва. Дотримання принципів раціонального землекористування, зокрема ротациї культур, урахування особливостей ґрунтів і використання науково обґрунтованих агротехнічних підходів, може підвищити врожайність і знизити витрати. Наявність необхідного капіталу і фінансових ресурсів дозволить упроваджувати сучасні технології та придбавати сучасне обладнання. Інвестиції в підвищення якості обладнання, розвиток інфраструктури та технологічні оновлення можуть сприяти поліпшенню продуктивності та зниженню витрат. Раціональне управління персоналом, підготовка працівників, їхній постійний розвиток і мотивація покращать продуктивність праці та ефективність виробництва.

Використання сучасних агротехнологій, наукових досліджень та інноваційних рішень може допомогти підвищити виробничу потужність, знизити витрати і поліпшити якість продукції. Впровадження автоматизації, використання сучасних засобів контролю і моніторингу допоможуть оптимізувати процеси та підвищити ефективність виробництва продукції рослинництва.

Ключові слова: ефективність виробництва, чинники виробництва, собівартість продукції, підприємницька діяльність, торгівля.

Lysiuk O., Balash L. Increasing the efficiency of crop production as a key to progressive development of the agrarian sector of the economy

Development and improvement of the crop production efficiency has a direct impact on the total volume of production in the agrarian sector of the economy. The production of export-oriented products, in particular grain crops, is a widespread practice among agricultural enterprises of Ukraine. This is due to the fact that these crops are popular in the world market. Ukraine has natural conditions and fertile soil for these crops cultivation, allowing enterprises to compete effectively at the foreign markets.

However, the current war seriously aggravates the situation in agriculture and influences the level of the crop production efficiency. Hostilities have caused damage or destruction of agricultural infrastructure, made it difficult to transport crops, prevented the access to resources and services that are necessary for efficient production.

Fortunately, in the territories not affected by hostilities, agricultural enterprises are able to continue their operation and expects efficient activities. Preservation of the material and technical base and personnel potential enables production of plant products using available resources and technologies.

It is possible to ensure effective production of plant products in agricultural enterprises under conditions of the rational combination of production factors. Effective use of land resources is a key element of successful crop production. Adherence to the principles of rational land use, including crop rotation, consideration of soil characteristics and the use of science-based agrotechnical approaches, can increase yields and reduce costs.

The availability of the necessary capital and financial resources will promote introducing modern technologies and purchasing modern equipment. Investments in equipment upgrades, infrastructure development, and technological improvements can contribute to higher productivity and reduced costs. Rational personnel management, training of personnel, their continuous development and motivation can raise labor productivity and production efficiency.

The use of modern agricultural technologies, scientific researches and innovative solutions can help increase production capacity, reduce costs and improve product quality. Introduction of automation, use of modern means of control and monitoring will help to optimize the processes and increase the crop production efficiency.

Key words: *production efficiency, production factors, production cost, entrepreneurial activity, trade.*

Постановка проблеми. Незворотній шлях, обраний Україною задля інтеграції в європейські структури, вимагає формування якісно нової моделі розвитку галузі сільськогосподарського виробництва, її адаптації до світових стандартів. Базовою ланкою цієї моделі є сільськогосподарські підприємства різних розмірів і спеціалізації. Від результатів їхнього функціонування залежить соціально-економічний розвиток сільських територій, зокрема через забезпечення сільського населення робочими місцями, сплати податків до місцевих бюджетів. Сільськогосподарські підприємства забезпечують продовольчу безпеку країни. Експорт їхньої продукції – важливе джерело валютних надходжень для нашої країни. Виконання цих стратегічно важливих функцій сільськогосподарських підприємств залежить від ефективності їх функціонування.

Більшість сільськогосподарських підприємств України спеціалізуються на виробництві продукції рослинництва. Ця продукція та продукти її переробки становить основу вітчизняного агропродовольчого експорту. Тому ефективність виробництва продукції

рослинництва в сільськогосподарських підприємствах визначає тренд розвитку аграрного сектору економіки, а через вплив на суміжні галузі є одним із ключових чинників розвитку всього національного господарства.

У динаміці спостерігається тенденція до зростання урожайності основних культур у сільськогосподарських підприємствах України. Однак зростання технологічної ефективності виробництва продукції рослинництва не гарантує високої економічної і соціальної ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. Масштабний негативний вплив на стан галузі рослинництва в сільськогосподарських підприємствах здійснюють воєнні дії на території України. Ці обставини вимагають з'ясування можливостей забезпечення ефективного виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах у теперішніх складних соціально-економічних і політичних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти забезпечення ефективного функціонування сільськогосподарських підприємств відображені в

наукових працях Андрійчука В. Г. (2013), Жибака М. М. та Федуняка І. О. (2019), Матковського П. Є. (2019), Шеленко Д. І. (2019). Ці та інші дослідники розглядають пріоритетні засади розвитку таких підприємств, дотримання яких сформує умови для ефективного виробництва ними продукції рослинництва. Можливість забезпечення ефективного виробництва продукції рослинництва в малих сільськогосподарських підприємствах висвітлена в ґрунтовних працях Лупенка Ю. І. та ін. (2020), Гнатишин Л. Б. (2018), Яцвіа І. Б. та Солов'я Ю. І. (2019).

Теоретичні аспекти формування різних видів ефективності виробництва продукції рослинництва розглядають Павлова Г. Є., Приходько І. П. та Сводін І. М. (2017). Рівень ефективності виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах і вплив основних чинників на його формування аналізують Долгих Я. В. (2020), Дядик Т. В. та Писаренко С. В. (2017), Шиян Д. В., Ляліна Н. С. та Гончарова К. І. (2020). Напрацювання деяких науковців стосуються прикладних аспектів забезпечення ефективного виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах, серед яких: упровадження інновацій (Петренко та Шевченко, 2019; Федуняк, 2017); застосування енергоощадних технологій (Пархомець, Уніят та Чорна, 2021); оптимізація виробничих витрат (Пономарьова, Мещеряков та Романова, 2019); удосконалення методів управління процесами на рівні підприємствами.

Опрацьовані в зазначених та інших наукових працях підходи потребують систематизації й уточнення з урахуванням складної економічної ситуації в Україні.

Постановка завдання. Завдання дослідження – окреслити шляхи удосконалення виробничої та підприємницької діяльності сільськогосподарських підприємств, що забезпечить підвищення ефективності виробництва ними продукції рослинництва, як запоруки поступального розвитку аграрного сектора економіки.

Методика дослідження та матеріали. Теоретичною та методологічною основою дослідження є діалектичний метод пізнання, системний підхід до вивчення економічних

явищ і процесів, наукові праці вітчизняних учених-економістів із проблем, що досліджуються.

Для виконання завдань дослідження використовувався комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, які стосуються опрацювання теоретичного матеріалу і статистичних даних.

Виклад основного матеріалу. У довоєнний період в Україні сформувалися загалом сприятливі економічні умови для розвитку галузі рослинництва в сільськогосподарських підприємствах. Завдяки удосконаленню виробничих технологій загальний обсяг виробництва продукції рослинництва в постійних цінах зріс у 2021 році порівняно з 2015 роком на 38,0 % (табл. 1). Галузь рослинництва у підприємствах формує характеристики усієї системи аграрного виробництва України. Зокрема зростає роль підприємств у загальному обсязі виробництва продукції рослинництва, частка яких 2021 року сягнула 71,2 %. Також виробництво продукції рослинництва у підприємствах значно переважає обсяги виробництва ними тваринницької продукції. Особливо помітною є спеціалізація на виробництві продукції рослинництва малих сільськогосподарських підприємств, до яких належать фермерські господарства.

Сільськогосподарські підприємства надають перевагу виробництву експорторієнтованої продукції зернових і олійних культур. На них 2021 року припадало 96,7 % загального обсягу виробництва продукції рослинництва, обчисленого в постійних цінах. У виробництво цих видів продукції підприємства спрямовують основні інвестиції.

Детальніше розглянемо роль зерновиробництва як основної галузі в сільськогосподарських підприємствах України. Згідно з даними Державної служби статистики України, упродовж останніх передвоєнних років виробництво зерна в нашій країні зростало (рис. 1), що забезпечувало посилення її ролі у загальносвітовій торгівлі зерном (рис. 2). Збільшення обсягів експорту зерна, на який 2021 року припадало 73,1 % від загального обсягу експорту сільськогосподарської продукції, формувало імідж України як однієї з важливих житниць світу.

**Виробництво продукції рослинництва
сільськогосподарськими підприємствами України, у постійних цінах 2016 р.¹**

Показник	2015 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Обсяг виробництва продукції рослинництва, млн грн	299369	367688	376790	323198	413005
Виробництво продукції рослинництва до, %: обсягу її виробництва в усіх категоріях господарств	66,1	69,5	69,9	68,3	71,2
обсягу виробництва продукції сільського господарства у підприємствах	81,4	83,9	83,8	81,7	85,3
обсягу виробництва продукції сільського господарства у фермерських господарствах	95,1	95,9	95,9	94,7	95,7

¹ Розраховано за даними (Сільське господарство України, 2021)

Рис. 1. Обсяг виробництва зернових і зернобобових культур в Україні (у масі після доробки)¹

¹ Джерело (Сільське господарство України 2021)

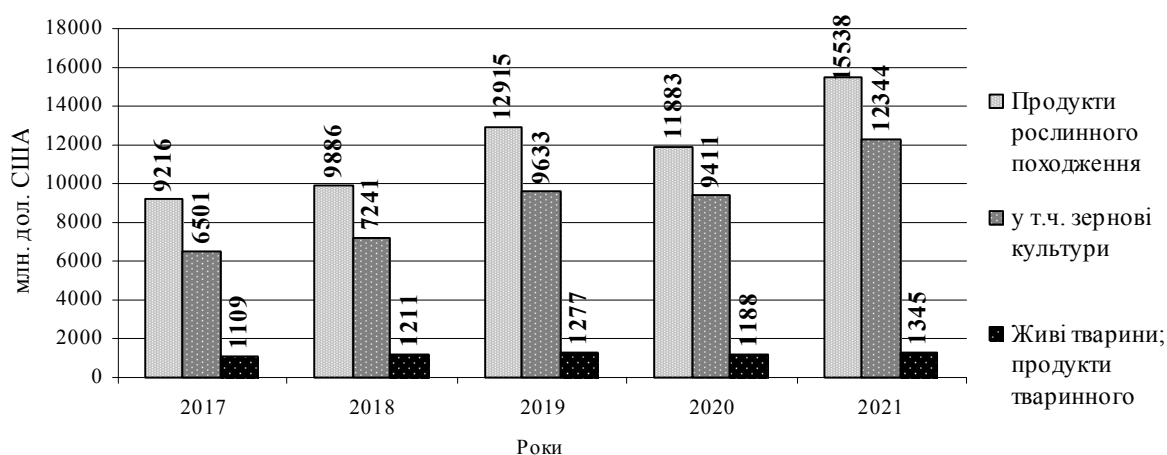

Рис. 2. Динаміка обсягів експорту продуктів рослинного походження та продукції тваринництва підприємствами України²

² Джерело (Товарна структура зовнішньої торгівлі України)

**Динаміка урожайності основних культур
у сільськогосподарських підприємствах України, ц/га¹**

Культура	2015 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. до 2015 р., %
Зернові та зернобобові	43,8	52,2	53,7	46,4	59,3	135,4
Буряк цукровий	448,2	518,8	470,3	421	486,6	108,6
Соняшник	23	24,1	27	21,4	25,6	111,3
Картопля	198,6	252	230,5	229,4	251,3	126,5
Культури овочеві	263,4	427,4	415,8	396,1	420,5	115,7
Культури плодові і ягідні	70,8	106,2	72,7	77,4	108,7	153,5

¹ Розраховано за даними (Сільське господарство України 2021)

Збільшення обсягів виробництва продукції відбуваються завдяки зростанню урожайності сільськогосподарських культур (табл. 2). У результаті скорочується розрив у показниках урожайності між Україною та економічно розвиненими країнами. Зокрема 2021 року врожайність пшениці в підприємствах України становила 82,4 % від середнього показника у країнах Європейського Союзу, кукурудзи на зерно – 106,1 %, соняшнику – 107,6 %, ріпаку – 92,1 %, сої – 95,1 %, цукрових буряків – 63,9 %, картоплі – 69,8 % (FAOSTAT, 2023).

Підтримувати сформований раніше доволі високий рівень технологічної ефективності виробництва продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах в умовах воєнного стану практично неможливо. Однак на територіях, що не постраждали від бойових дій, функціонують сільськогосподарські підприємства, матеріально-технічна база та кадровий потенціал яких дають змогу планувати ефективну діяльність.

Забезпечити ефективне виробництво продукції рослинництва в сільськогосподарських підприємствах можна за умови раціонального поєднання ключових чинників виробництва. Неокласична теорія традиційно вирізняє чотири групи чинників виробництва: земля, праця, капітал і підприємницька діяльність. Кожне підприємство має свій особливий набір чинників виробництва, якість і співвідношення між якими можуть змінюватися у часі, тому з метою забезпечення належного розвитку господарюючому суб'єкту до-

диться перманентно виконувати завдання з пошуку найоптимальнішого способу їх поєднання і використання.

Критерієм оптимальності організації чинників виробництва є досягнення прийнятної економічної ефективності виробництва продукції, індикатором якої є рівень її рентабельності. Для показників рентабельності продукції рослинництва характерні значні коливання в динаміці та помітна варіація у розрізі окремих культур. Порівняно високими показниками рентабельності відзначалася у довоєнний період продукція рослинницьких галузей, у які спрямовувалися основні інвестиції, – зерновиробництво, вирощування олійних культур. Виробництво ж інших видів продукції рослинництва часто було збитковим.

За наявних умов визначальним напрямом підвищення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва слід розглядати зниження собівартості продукції. До основних шляхів зниження собівартості рослинницької продукції належать:

- виведення і впровадження нових сортів сільськогосподарських культур;
- меліорація земельних угідь, гіпсування (вапнування), боротьба з вітровою та водною ерозією ґрунтів тощо;
- введення нових прогресивних систем обробітку ґрунту, дотримання науково обґрунтованих сівозмін і передових технологій виробництва;
- інтенсифікація виробництва;

– зниження матеріаломісткості і трудомісткості продукції.

Підвищення врожайності сільськогосподарських культур можна також досягти дотриманням усіх належних умов агротехніки. Особливу увагу слід приділяти впровадженню комплексної механізації та максимальної автоматизації виробничих процесів тощо.

Досвід свідчить, що за рахунок поліпшення селекційно-насінницької роботи можна досягти підвищення рівня урожайності сільськогосподарських культур до 20 %.

Важливе значення для підвищення рівня ефективності виробництва продукції рослинництва має вдосконалення організації усіх процесів виробництва. До основних заходів тут слід віднести: ліквідацію простоїв техніки; підвищення ефективності транспортних перевезень; чітке дотримання технологічних вимог; належний рівень виробничої та трудової дисципліни, відтак – скорочення непродуктивних витрат робочого часу.

Підвищення результативності використання робочого часу забезпечується завдяки науковій організації праці: раціонального поєднання робочої сили та виробничих засобів, удосконалення наявних режимів праці та експлуатації технічних засобів.

Не можна не зауважити й важливість застосування засобів захисту рослин. Сьогодні дедалі більшого значення набувають біологічні методи, використання яких суттєво позначається на врожайності сільськогосподарських культур.

Забезпечення необхідного комплексу агротехнічних заходів, які б ураховували біологічні особливості певного сорту та зональні умови вирощування, можна досягти лише завдяки впровадженню комплексної механізації виробничих процесів у галузі рослинництва. Це дає змогу забезпечити в оптимальні терміни виконання необхідного переліку робіт, наслідком чого є збільшення урожаю, зменшення втрат під час збирання, доробки і транспортування.

Запровадження передових технологій вирощування культур як основи для забезпечення зростання обсягів виробництва рослинницької продукції з одночасним скороченням

термінів окупності витрат неможливе без зміцнення матеріально-технічної бази підприємств.

Одним із суттєвих резервів підвищення ефективності рослинництва є запобігання втратам, які можуть бути спричинені невдалим вибором способу збирання, обсіпанням зерна через порушення термінів обмолоту, недосконалою збиральною технікою, поганим станом транспортних засобів і транспортної інфраструктури, місць доочищення і складування продукції.

Важливим завданням в умовах високого рівня конкуренції між виробниками є підвищення якості продукції. Досягати цієї мети слід такими шляхами: удосконаленням селекційної роботи; оптимальним застосуванням мінеральних добрив із одночасним збільшенням частки добрив органічних; грамотною системою обробки ґрунту і догляду за посівами; широкого запровадження біологічних методів захисту сільськогосподарських рослин; удосконаленням машинно-тракторного парку і зернозбирального обладнання; впровадженням прогресивних методів обробки продукції та її подальшого транспортування (використання спеціального транспорту, контейнерні перевезення, безтарні перевезення сипучих вантажів, покращання стану транспортних шляхів і доріг внутрішнього використання); поліпшенням первинної переробки; забезпеченням зберігання сільськогосподарської продукції у належному стані; впровадженням нових прогресивних систем заохочення працівників у підвищенні якості продукції тощо.

Отже, до головних резервів нарощування обсягів виробництва продукції рослинницької галузі та кардинального поліпшення її якості слід віднести: впровадження районованих високоврожайних сортів сільськогосподарських культур, що відповідають інтенсивним методам вирощування; докорінне покращання земель сільськогосподарського призначення запровадженням меліоративних і ґрунтозахисних заходів, унесення добрив усіх видів відповідно до наукових рекомендацій; комплексну механізацію у галузі рослинництва, завдання якої полягає у забезпеченні високої якості проведення робіт; своєчасне використання засобів захисту рослин; мінімізацію

втрата сільськогосподарської продукції на всіх етапах її проходження; широке залучення виробничого потенціалу суміжних із сільським господарством обслуговуючих переробних і підприємств; упровадження передових форм організації та стимулювання високопродуктивної праці.

Особливою характеристикою інтенсифікації виробництва продукції рослинництва є те, що заходи з удосконалення засобів виробництва проявляються опосередковано лише через кінцеві результати використання сільськогосподарських земель. Усе це зрозуміло з того, що земля як засіб виробництва за належного використання має властивість підвищувати свою родючість – основу для забезпечення зростання рівня урожайності культур.

Попри те, що забезпечення належного рівня інтенсифікації сільськогосподарського виробництва потребує додаткових вкладень, не існує прямої залежності між сумою додаткових витрат і рівнем інтенсифікації. Додаткові вкладення мають на меті лише технічне переоснащення системи землеробства.

Концентровано поняття процесу інтенсифікації сільського господарства можна сформулювати як зростання витрат виробничих засобів у розрахунку на одиницю земельної площі за широкого впровадження технічних, організаційно-економічних і наукових заходів, кінцевим результатом застосування яких є удосконалення виробництва.

Підвищення економічної родючості ґрунту є суттю процесу інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, що значною мірою залежить від успішного пошуку найбільш раціонального поєднання усіх наявних у підприємстві ресурсів.

Висновки. Загроза глобальної продовольчої кризи, настання якої може призвести до серйозних негативних наслідків, створює для країн із значним ресурсним потенціалом у

галузі агровиробництва об'єктивні умови для збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, зокрема й продукції рослинництва, зниження її собівартості та покращання якісних показників. Утім, за сучасних умов розглядати галузь рослинництва тільки з позиції забезпечення споживачів достатньою кількістю продуктів харчування, а промисловості – сировиною з дотриманням певних цінових, економічних, екологічних параметрів, не зовсім правильно. В Україні галузь рослинництва виконує важливу роль у формуванні експорту агропродовольчої продукції, а відтак – і формування іміджу нашої країни як одного з чинників забезпечення продовольчої безпеки у світовому вимірі.

У 2017–2021 рр. в Україні спостерігалася достатньо стабільна тенденція до збільшення обсягів експорту зерна – головної експортної позиції галузі. У середньому вони щороку зростали на майже 1,5 млрд дол. США. Вагоме значення має й експорт продукції вирощування технічних олійних культур і продуктів її переробки.

Основна частка обсягів виробництва зернових і технічних культур припадає на сільськогосподарські підприємства. Отже, одним із стратегічних завдань, які вже сьогодні, навіть незважаючи на війну, слід виконувати на всіх рівнях державного управління, є не лише забезпечення стабільного функціонування уже діючих сільськогосподарських підприємств, а й створення якомога сприятливіших умов для прискореного їх економічного розвитку.

Підґрунтям для успішного виконання цього непростого завдання має стати детально розроблена стратегія розвитку аграрного сектору нашої держави у повоєнному періоді, помножена на фінансову та технологічну підтримку всього цивілізованого світу, основоположні демократичні принципи якого захищає український народ.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Андрійчук, В. Г., 2013. Агропромислові формування нового типу в контексті стратегії розвитку вітчизняного сільського господарства. *Економіка АПК*, 1, с. 3–15.
- Гнатишин, Л. Б., 2018. Виробничий потенціал фермерських господарств. Львів: Сполом.
- Долгіх, Я. В., 2020. Оцінка та аналіз ефективності виробництва продукції рослинництва в Україні методом DEA. *Економіка АПК*, 10, с. 22–28.

Дядик, Т. В. та Писаренко, С. В., 2017. Обсяги та ефективність виробництва основної продукції рослинництва в Україні. *Вісник ХНАУ: економічні науки*, 4, с. 85–95.

Жибак, М. М. та Федуняк, І. О., 2019. Основні напрями підвищення ефективності функціонування аграрних формувань з виробництва продукції рослинництва. *Ефективна економіка*, 5 [online] Доступно: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7029> [Дата звернення 10 квітня 2023].

Лупенко, Ю. О., Малік, М. Й., Шпикуляк, О. Г. та ін., 2020. Організація сімейних фермерських господарств: методичні рекомендації. Київ: ННЦ «ІАЕ».

Матковський, П. Є., 2019. Модернізація сільськогосподарських підприємств: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Павлова, Г. Є., Приходько, І. П. та Сводін, І. М., 2017. Ефективність виробництва продукції рослинництва як фактор забезпечення економічної безпеки сільськогосподарського підприємства. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: міжнародні економічні відносини та світове господарство*, 15 (2), с. 60–63.

Пархомець, М. К., Уніят, Л. М. та Чорна, Н. П., 2021. Активізація використання енергоощадних технологій в рослинництві – запорука ефективного розвитку економіки підприємств України. *Інноваційна економіка*, 5–6, с. 57–65.

Петренко, Л. А. та Шевченко, Р. В., 2019. Інновації в рослинництві: актуальні напрями та показники ефективності впровадження. *Агросвіт*, 4, с. 42–50.

Пономарьова, М. С., Мещеряков, В. Є. та Романова, Т. А., 2019. Оцінка можливостей та визначення напрямів підвищення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*, 4 (1), с. 109–119.

Сільське господарство України 2021, 2022. Київ: Державна служба статистики України.

Товарна структура зовнішньої торгівлі України. Державна служба статистики України [online]. Доступно: <http://www.ukrstat.gov.ua> [Дата звернення 18 квітня 2023].

Шеленко, Д. І., 2019. Організаційно-правові форми сільськогосподарських підприємств в економічному вимірі. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника.

Шиян, Д. В., Ляліна, Н. С. та Гочарова, К. І., 2020. Вплив рівня інтенсивності виробництва на формування ефективної структури витрат у рослинництві. *Економіка АПК*, 6, с. 27–36.

Яців І. Б. та Соловей, Ю. І., 2019. Участь малих виробників сільськогосподарської продукції в інтегрованих структурах: монографія. Львів: Вид-во АТБ «НБК».

FAOSTAT, 2023. Data [online] Available at: <https://www.fao.org/faostat/en/#data/QCL> [Accessed 10 April 2023].

Стаття надійшла 08.05.2023

